

Türkiye’de Diyabet Diyetisyenliği: 23 Yıllık Tarihsel Süreç

Diabetes Dietitian in Turkey: 23 Years Historical Period

Prof. Dr. Emel Özer¹, Prof. Dr. Emine Akal Yıldız^{1,2}

Türkiye, Avrupa’da diyabet prevalansı yönünden birinci, diyabetli nüfus olarak üçüncü sırada yer almaktadır (1). 2010 yılında yapılan Türkiye Diyabet Epidemiyoloji çalışması-II’nin sonuçlarına göre diyabet prevalansı 12 yılda %90 artarak %13.7’ye ulaşmıştır. Bozulmuş glukoz toleransı (BGT) prevalansı ise %13.8 olarak saptanmıştır (2,3). Mevcut durum gerek prediyabetli bireylerde diyabet gelişiminin önlenmesinde gerek ise diyabetin tedavisinde beslenme tedavisine duyulan ihtiyacın arttığını işaret etmektedir. Diyabet yönetiminde tıbbi beslenme tedavisi kardiyovasküler hastalıklar ve diyabetik nefropati gibi diyabetle ilgili komplikasyonların önlenmesinde ve tedavisinde de kritik öneme sahiptir (4-8).

Diyabet ve beslenme konusunda bilgili, deneyimli ve eleştirel düşünme becerisi gelişmiş bir diyetisyen (diyabet diyetisyeni) işbirlikçi diyabet ekibinin üyesidir. Diyabet diyetisyeni, diyabetin önlenmesi, diyabetli bireyin veya onun bakımını sağlayanların beslenme tedavisini uygun şekilde yönetmesi; besin tüketimini ve besin tüketimi ile bağlantılı olarak kan glukoz seviyesini izlemesi ve yorumlaması; hipoglisemi ve hiperglisemi tedavisini sağlaması, diyabet öz yönetim becerilerini geliştirmesi için gerekli bilgiyi edinmesini ve deneyim kazanması sağlar. Diyetisyenin kanıta dayalı güvenilir ve etkin bir tedavi sağlaması, öz yeterlilik farkındalığı ve mesleki gelişimine yönelik istekliliği ile bağlantılıdır (5-8).

Amerikan Beslenme ve Diyetetik Akademisi (Academy of Nutrition and Dietetic), diyabet, pediatri, onkoloji, nefroloji, vücut ağırlık yönetimi, sporcu beslenmesi, klinik beslenme başta olmak üzere on yedi uygulama alanında diyetisyenlerin mesleki performans ve uygulama standartlarını yayınlamıştır (9,10). İngiltere’de diyabet diyetisyenliği, renal diyetisyenlik, onkoloji diyetisyenliği, nöroloji diyetisyenliği, toplum sağlığı diyetisyenliği adı altında uzmanlaşma alanları tanımlanmaktadır (11). Ülkemizde diyetisyenlerin bilgi ve becerilerini diyabet odaklı uygulama alanında artırma ve geliştirmeye yönelik çalışmalar, 1997 yılında ‘Diyabet Diyetisyenliği’ ile başlamış ve ilerleyen yıllarda, obezite diyetisyenliği, pediatri diyetisyenliği, nefroloji diyetisyenliği, onkoloji diyetisyenliği, sporcu diyetisyenliği, metabolik ve bariatrik cerrahi diyetisyenliği girişimleri ivme kazanmıştır (12-14).

T.C. Sağlık Bakanlığı, Ulusal Diyabet Programı, Ulusal Diyabet Eğitim Grubu’nun 1995 yılında başlattığı multidisipliner katılımlı eğitim programlarının planlaması ve yürütülmesinde diyetisyen, diyabet ekibinin bir üyesi olarak görev almıştır. Bu eğitim serisi kapsamında 1997 yılında düzenlenen ‘Diyabet Diyetisyenliği Mezuniyet Sonrası Eğitim Kursu’ ile ‘Diyabet Diyetisyenliği’ kavramının tohumları atılmıştır. Ulusal Diyabet Kongresi bünyesinde 1999 yılından günümüze kadar, her yıl ‘Diyabet Diyetisyenliği Sempozyumu’ düzenlenmektedir. Diyabet Diyetisyenliği Sempozyum’ları ile yıllar içinde diyabet odaklı çalışan diyetisyenlerin güncel

1. Diyabet Diyetisyenliği Derneği, İstanbul, Türkiye
E-posta: info@beslenmevediyetdergisi.org • <https://orcid.org/0000-0002-4394-8761>

2. Doğu Akdeniz Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Beslenme ve Diyetetik Bölümü, Gazimagusa, KKTC • E-posta: info@beslenmevediyetdergisi.org
<https://orcid.org/0000-0002-1144-5641>

bilimsel gelişmeleri ve gelişen diyabet teknolojilerini takip etmesine olanak sağlanmış, uygulama alanı ile ilişkili multidisipliner ve interdisipliner paylaşımlar yapmasına zemin hazırlanmış ve 'Diyabet Diyetisyenliği' kavramının ulusal düzeyde kabul görmesi sağlanmıştır (14). Bu eğitsel girişim Türkiye'de diyetetik alanında, branş düzeyinde yirmi bir yıldır düzenlenen ilk ve tek organizasyon olma özelliğini taşımaktadır. Global olarak bakıldığında da, Amerika'da Uluslararası Genetik, Metabolizma Diyetisyenliği (Genetic Metabolic Dietitians International - GMDI) oluşumunun 2006'dan itibaren her iki yılda bir düzenlediği eğitim toplantısı dışında, diyetetikte özellikli uygulama alanlarına yönelik olarak sürekliliği uzun yıllar boyunca sağlanmış başka bir organizasyon bulunmamaktadır. GMDI tarafından "Genetik Metabolik Diyetisyenler için Profesyonel Uygulama Standartları (Standards of Professional Practice for Genetic Metabolic Dietitians)" yayınlanmıştır (15).

Türkiye'de 1955 yılında kurulan Türk Diyabet Cemiyeti, 1995 yılında kurulan Diyabet Hemşireliği Derneği, 1996 yılında kurulan Türkiye Diyabet Vakfı ve 2010 yılında kurulan Diyabet Diyetisyenliği Derneği (DİYED) diyabet alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarıdır (14). DİYED'in kuruluş amacı diyabet diyetisyenliğini geliştirmek, bu alanda çalışan meslektaşlarımızın mesleki yeterliliklerini güçlendirmektir. Türkiye'de diyetetik alanında ilk branş derneği olan DİYED'in kurucu üyeleri Prof. Dr. Emel Özer, Prof. Dr. Emine Akal Yıldız, Prof. Dr. Seyit Mercanlıgil, Dyt. Meral Mercanlıgil, Uz. Dyt. Canan Uysal, Uz. Dyt. Neslihan Koyunoğlu ve Uz. Dyt. Nevin Avhan'dır (14). DİYED kurulduğu tarihten itibaren 'Diyabet Diyetisyenliği Sempozyumu'nu düzenleme sorumluluğunu üstlenmiş olup, 2011 yılında diyabet tiplerine göre 'Algoritmalarla Diyabette Beslenme Tedavisi'ni ve diyabet diyetisyenliği uygulamaları için 'Karbonhidarat Sayımı Yol Haritaları'nı oluşturmuş ve yayınlamıştır (16). Türkiye Diyetisyenler Derneği'nin 6 Haziran 2011 tarihinde Ankara'da düzenlediği 'Diyetisyenler Günü Buluşması' kapsamında diyabette beslenme tedavisinde izlenecek yol haritaları

meslektaşlarla paylaşılmıştır (14). 2014 yılında dernek üyelerinden oluşan uzmanlar kurulunun da görüşüne sunarak 'Diyabetin Önlenmesine ve Tedavisinde Kanıta Dayalı Beslenme Tedavisi Rehberi'ni yayınlamış, rehberinin içeriğini 2018 ve 2019 yıllarında güncellemiştir (17-19).

Beslenme tedavisinden sorumlu diyetisyenlerin diyabet ve beslenme tedavisi konusunda yetkinliklerinin artırılması için potansiyel eğitim ve öğretim ihtiyaçlarının belirlenmesi, bu ihtiyaçların karşılanması, performanslarının geliştirilmesi, uygulama standartlarının saptanması, uygulama becerilerinin geliştirilmesi gerekmektedir (8). Mevcut, gereksinimlerin farkındalığı ile DİYED, diyabetli bireylere beslenme tedavisi sağlayan diyetisyenlerin güncel, güvenilir ve etkili tedavi vermesini sağlamak, mesleki yeterliliklerini geliştirmek amacıyla çeşitli illerde eğitim programları düzenlemiştir. Dernek, T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü'nün 2015-2019 yılları arasında 1. 2. ve 3. basamakta çalışan diyetisyenlere yönelik olarak organize ettiği kurs programlarının içeriğini planlamış ve başarıyla yürütmüştür. Bu programlara 700'ü aşkın diyetisyen katılmıştır (14). Aynı kurumun yayınladığı, "Çocukluk Çağı Diyabeti Eğitici Rehberi" (20), "Yetişkin Diyabetli Bireyler için Eğitici Rehberi" (21), "Diyetisyenler için Hasta İzleme Rehberi Ağırılık Yönetimi El Kitabı" (22), "Birinci Basamak Sağlık Kurumları için Obezite ve Diyabet Klinik Rehberi" (23) ve masa üstü "Diyabet Eğitim Setleri"nin (24) içeriğine katkıda bulunmuştur.

Ülkemizde BGT ve diyabet prevalansının önlenemeyen yükselişi, diyabete yönelik eylem planlarının artmasına neden olmuştur. Diyabet ve beslenme tedavisinde bilgi, deneyim ve beceri sahibi diyetisyenlerden sağlanan tıbbi beslenme tedavisinin etkinliğini gösteren çalışmaların ve kanıta dayalı beslenme tedavisi uygulamalarında ki kapsamlı içeriğin hekimler ve karar vericiler ile paylaşımı diyabet/endokrin ekibinde diyetisyen istihdamının sürekliliğine yönelik taleplerin artmasına katkıda bulunmuştur. Günümüzde İstanbul Üniversitesi, Ege Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi başta olmak üzere bazı üniversite hastaneleri ile Eğitim ve

Araştırma Hastanelerinde, Türkiye Diyabet Vakfı ve Türk Diyabet Cemiyeti tedavi merkezlerinde istihdam eden diyabet diyetisyenleri diyabet ekibinin bir üyesi olarak görev almaktadır.

Türkiye Diyabet Vakfı'nın yayınladığı 'Diyabet Tanı ve Tedavi Rehberi' ile Türkiye Endokrinoloji ve Metabolizma Derneği'nin yayınladığı 'Diabetes Mellitus ve Komplikasyonlarının Tanı, Tedavi ve İzlem Kılavuzu'nun 'Beslenme Tedavisi' bölümleri 2011 yılından bu yana DİYED tarafından hazırlanmaktadır (14). Böylece, rehberleri izleyen sağlık çalışanları ile diyetisyenler tarafından sağlanan tıbbi beslenme tedavisi ve karbonhidrat sayımı uygulama aşamaları, beslenme tedavisinin etkinliği, kanıta dayalı beslenme tedavisinin güncel içeriği paylaşılmaktadır.

Mesleki branşlaşmanın etkin olduğunu gösteren en önemli gelişme, beslenme hizmet bedelinin sosyal güvenlik kurumları tarafından geri ödeme kapsamına alınmasıdır. Amerika'da diyabet ve nefroloji alanında çalışan diyetisyenler yaptıkları çalışmalarla, beslenme tedavisinin metabolik parametreler ile yaşam kalitesi üzerindeki olumlu etkisini ve maliyet etkinliğini göstermişlerdir. Bu çalışma bulgularına dayalı olarak, 2002 yılında her iki alanda verilen beslenme tedavisi hizmeti ulusal sosyal güvenlik kurumu tarafından geri ödeme kapsamına alınmıştır. Türkiye'de diyetisyenlerin, Sosyal Güvenlik Kurumu Sağlık Uygulama Tebliği (SUT) kapsamında yer almayan hizmet bedellerinin belirlenmesi ve SUT kapsamına alınması için T.C. Sağlık Bakanlığı Türkiye Halk Sağlığı Kurumu yetkilileri ile 2014 yılında toplantı yapılmıştır. Toplantı sonrasında, diyabette beslenme tedavisinin SUT kapsamında değerlendirilmesi için gerekçelerin kaynaklar ile gösterildiği bir rapor hazırlanarak ilgili makamlara iletilmiştir (14). Bu konudaki mağduriyetler ve diğer mevcut sorunlar çeşitli vesilelerle TBMM, T.C. Sağlık Bakanlığı ve Sosyal Güvenlik Kurumu yetkililerinin dikkatine sunulmuş olmakla birlikte henüz bir sonuca ulaşılmamıştır.

'Diyabet Diyetisyenliği' kimliği uzun yıllardır pediatri alanında da başarıyla temsil edilmektedir. Prof. Dr. Hülya Gökmen Özel'in öncülüğünde 2018

yılında 'Pediatri Diyetisyenliği Derneği (PEDİDER)' kurulmuştur. PEDİDER gerek 'Ulusal Pediatrik Endokrinoloji ve Diyabet Kongresi' gerek ise 'Milli Pediatri Kongresi' ne katılımları ile disiplinler arası iletişimin gelişmesini sağlamakta, odak alanı pediatri olan diyabet diyetisyenlerinin ekip içindeki etkinliğini vurgulamakta ve mesleki gelişimlerini desteklemektedir (12). Diyabet bakımında çalışan diyetisyenler, öz yeterliliklerinin farkındalığı içinde mesleki gelişimlerini etik ilkeler doğrultusunda geliştirmeye devam ettikçe, diyetisyenin diyabet bakımındaki rolü daha iyi anlaşılacaktır.

Beslenme ve Diyetetik Dergisinin 'Diyabet ve Beslenme' temalı bu özel sayısında editörler olarak DİYED'in onuncu kuruluş yılında Türkiye'de Diyabet Diyetisyenliğinin yirmi üç yıllık tarihsel sürecinde önemli satır başlarını siz meslektaşlarımızla paylaşmayı hedefledik. Özellikle mesleğe yeni adım atmış meslektaşlarımızın geçmişi bilmesi, doğru yorumlaması günümüze ışık tutarak, geleceği şekillendirecek, diyabet diyetisyenliğinin daha da güçlenmesini böylece diyabetli bireyin güvenilir, çözüm odaklı, etkili beslenme tedavisi almasını sağlayacaktır.

Bu Beslenme ve Diyet Dergisi Özel Sayısı'nın, diyabetli bireylere beslenme tedavisi sağlayan "Diyetisyenler" ve "Diyabet Diyetisyenleri" için bir rehber olmasını dileriz. Güncel, bilimsel bilgilerle derlemelerini yayına hazırlayan değerli meslektaşlarımıza, verdikleri destek için Beslenme ve Diyet Dergisi editörlerine teşekkür eder, şükranlarımızı sunarız.

KAYNAKLAR

1. International Diabetes Federation. Diabetes Atlas 9th edition 2019. Available at: https://www.diabetesatlas.org/upload/resources/2019/IDF_Atlas_9th_Edition_2019.pdf Accessed December 25, 2019.
2. Satman I, Yılmaz T, Sengül A, Salman S, Salman F, Uygur S, ve ark. Population-based study of diabetes and risk characteristics in Turkey: results of the Turkish diabetes epidemiology study (TURDEP). Diabetes Care. 2002;25(9):1551-6.
3. Satman I, Omer B, Tutuncu Y, Kalaca S, Gedik S, Dincceg N, ve ark. TURDEP-II Study Group. Twelve-year

- trends in the prevalence and risk factors of diabetes and prediabetes in Turkish adults. *Eur J Epidemiol.* 2013;28(2):169-80.
4. American Diabetes Association. Improving care and promoting health in populations: Standards of Medical Care in Diabetes-2019. *Diabetes Care.* 2019;42(Suppl. 1):S7-S12.
 5. Franz MJ, Reader D, Monk A. Implementing Group and Individual Medical Nutrition Therapy for Diabetes. American Diabetes Association. Alexandria, Virginia, 2002.
 6. Franz MJ, MacLeod J, Evert A, Brown C, Gradwell E, Handu D, et al. Academy of Nutrition and Dietetics nutrition practice guideline for type 1 and type 2 diabetes in adults: Systematic review of evidence for medical nutrition therapy effectiveness and recommendations for integration into the nutrition care process. *J Acad Nutr Diet.* 2017;117(10):1659-79.
 7. Franz MJ, MacLeod J. Success of nutrition-therapy interventions in persons with type 2 diabetes: challenges and future directions. *Diabetes Metab Syndr Obes.* 2018;11:265-70.
 8. Davidson P, Ross T, Castor C. Academy of Nutrition and Dietetics: Revised 2017 Standards of Practice and Standards of Professional Performance for Registered Dietitian Nutritionists (Competent, Proficient, and Expert) in Diabetes Care. *J Acad Nutr Diet.* 2018;118(5):932-46.
 9. Academy of Nutrition and Dietetics. Focus Area Standards for CDR Specialist Credentials. Available at: <https://jandonline.org/content/credentialed> Accessed December 22, 2019.
 10. Academy of Nutrition Dietetics. Focus Area Standards for RDNs Collection. Available at: <https://jandonline.org/content/focus> Accessed December 22, 2019.
 11. British Dietetic Association. Specialist Groups. Available at: <https://www.bda.uk.com/regionsgroups/groups/home> Accessed December 12, 2019.
 12. Pediatri Diyetisyenliği Derneği. Erişim: <https://www.facebook.com/pediatridiyetisyenligiderneği/> Erişim tarihi: 25 Aralık 2019
 13. Bariatrik ve Metabolik Cerrahi Diyetisyenliği Derneği. Erişim: www.mbcdd.org Erişim tarihi: 25 Aralık 2019.
 14. Özer E. Mesleki branşlaşmada 22 yıl: Diyabet diyetisyenliği. 54. Ulusal Diyabet Kongresi, 18-22 Nisan 2018, Antalya, Türkiye. Kongre kitabı 2018; s.140-9.
 15. Singh RH, Kaczmarczyk MM. Standards of professional practice for genetic metabolic dietitians. *Genetics in Medicine.* 2008;10:290-3.
 16. Özer E, Yıldız E, Mercanlıgil S, Uysal C, Mercanlıgil M, Koyunoğlu N, Avhan N. Diyabet Diyetisyenliği Derneği: Algoritmalarla diyabette beslenme tedavisi rehberi-2011. *Diyabet Forumu.* 2011;7(2):32-40.
 17. Diyabet Diyetisyenliği Derneği. Diyabetin Önlenmesi Ve Tedavisinde Kanıta Dayalı Beslenme Tedavisi Rehberi-2014. İstanbul; 2014.
 18. Diyabet Diyetisyenliği Derneği. Diyabetin Önlenmesi ve Tedavisinde Kanıta Dayalı Beslenme Rehberi-2018. İstanbul; 2018.
 19. Diyabet Diyetisyenliği Derneği. Diyabetin Önlenmesi ve Tedavisinde Kanıta Dayalı Beslenme Rehberi-2019. İstanbul; 2019.
 20. Çocukluk Çağı Diyabeti Eğitimci Rehberi. T.C. Sağlık Bakanlığı, yayın no 944, Ankara;2015
 21. Erişkin Diyabetli Bireyler İçin Eğitimci Rehberi. T.C. Sağlık Bakanlığı, yayın no 945, Ankara;2015.
 22. Diyetisyenler İçin Hasta İzleme Rehberi/ Ağırlık Yönetimi El Kitabı. T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, Yayın No 1081, Ankara; 2017.
 23. Birinci Basamak Sağlık Kurumları İçin Obezite ve Diyabet Klinik Rehberi. Türkiye Halk Sağlığı Kurumu, Yayın No 1070, Ankara; 2017.
 24. Diyabet eğitim seti. Erişim: <https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/beslenmehareket-yayinlar1/beslenmehareket-diyabetegitim> Erişim tarihi: 25 Aralık 2019.